

Shiga toksin enteroagregacijska *Escherichia coli* O104:H4 – emergentni serotip

**Boško DESNICA, prim., dr. med.,
specijalist infektolog**

Zavod za gastrointestinalne infekcije
Klinika za infektivne bolesti "Dr. Fran
Mihaljević", Zagreb

Ključne riječi

Shiga toksin
enterohemoragijska Escherichia coli
enteroagregacijska Escherichia coli
serotip O157:H7
serotip O104:H4

Key words

Shiga toxin
enterohemorrhagic Escherichia coli
enteroaggregative Escherichia coli
serotype O157: H7
serotype O104: H4

Primljeno: 2011–12–08

Received: 2011–12–08

Prihvaćeno: 2011–12–20

Accepted: 2011–12–20

Pregledni članak

Tijekom epidemije Shiga toksin producirajuće *Escherichia coli* (STEC) serotipa O104:H4 u Njemačkoj 2011. god. oboljelo je 4500 bolesnika, s učestalošću hemolitičko uremičkog sindroma od preko 20 %. Izolirani soj do tada rijedak u ljudi pripada enteroagregacijskom patotipu *E. coli*, ali s čimbenicima virulencije enterohemoragijskog patotipa te ekstraintestinalnog patotipa *E. coli*. Analiza genoma pretpostavlja mogućnost horizontalnog genskog transfera između EHEC i EAEC. Kombinacije male infekcijske doze, izrazito citotoksičnog toksina ST 2a su dovele do visokog postotka tromboangiopatskih komplikacija. Epidemiološka istraživanja ukazuju na povezanost epidemije s uvozom kontaminiranog sjemena iz Afrike.

Shiga toxin enteroaggregative *Escherichia coli* O104:H4 – an emerging serotype

Review article

During the outbreak of Shiga-Toxin producing *Escherichia coli* (STEC), serotype O104: H4 in Germany in 2011, up to 4500 patients were affected, with the incidence of hemolytic uremic syndrome of over 20 %. Isolated strain, previously rare in humans, belongs to enteroaggregative pathotypes of *E. coli*, but with the virulence factors congruent with pathotypes of enterohemorrhagic and enteroaggregative *E. coli*. Genome analysis implies the possibility of horizontal gene transfer between EHEC and EAEC. Combinations of low infectious dose, highly cytotoxic toxins ST 2a led to a high percentage of thromboangyopathic complications. Epidemiology studies suggest an association of the outbreak with contaminated seeds imported from Africa.

Uvod

Escherichia coli je prvi puta izolirana 1885. god. kao crijevni saprofit u čovjeka i u velikom broju životinjskih vrsta. Neki su sojevi stekli čimbenike virulencije koji uzrokuju važne intestinalne i ekstraintestinalne bolesti kao enterokolitis, hemoragični kolitis, hemolitičko uremički sindrom, infekcije mokraćnih puteva, sepsu i novorođenački meningitis.

Postoji pet vrsta *E. coli* koji uzrokuju intestinalne bolesti: tipična enteropatogena *E. coli* (tEPEC), enteroinvazivna *E. coli* (EIEC), enterotoksikogena *E. coli* (ETEC), Shiga toksin verotoksin producirajuća *E. coli* (STEC/VTEC) i enteroagregacijska *E. coli* (EAEC). Dvojbena je da li u ovu grupu intestinalnih patogena uključiti i adherentno-invazivnu *E. coli* (AIEC) jer njezina moguća uloga u patogenezi Crohnove bolesti nije još definitivno potvrđena. Svi ostali sojevi koji uzrokuju ek-

straintestinalne infekcije pripadaju grupi ekstraintestinalnih patogena *E. coli* (ExPEC) [1, 2, 4].

Dijagnostika patogenih sojeva *E. coli* je zasnovana na serotipizaciji i genetskim metodama (PCR, MLST, PFGE). Određivanje O:H serotipova i gena virulencije je ključno u identifikaciji patogenog potencijala pojedinog soja, no ograničen broj referalnih laboratorija raspolaže sa svim O (O1–O185) i H (H1–H56) serumima potrebnim za potpunu serotipizaciju. Pulsna gel elektroforeza (PFGE) omogućava identifikaciju epidemiološki povezanih izolata unutar O:H serotipova. Multisekvencijalnim tipiziranjem (MLST) se određuje sedam bakterijskih gena te se može pouzdano odrediti genetska srodnost u epidemiološki inače nepovezanim izolatima [3, 4, 7].

Genom svih sojeva *E. coli* se sastoji od 4200 – 5500 gena s oko 2200 zajedničkih tzv. gena jezgre. Stalni protok gena između sojeva *E. coli* je rezultat uglavnom horizontalnih transfera i povremenih delecija. Genska pri-

lagodljivost omogućava *E. coli* adaptaciju na različite uvjete u okolišu, kombinacije koje rezultiraju fenotipskom divergencijom, ali i pojavu novih hipervirulentnih sojeva koji nose gene virulencije i rezistencije što se do sada u klasičnim patogenim sojevima *E. coli* nije događalo [5, 8, 9].

Sojevi *E. coli* koji izlučuju Shiga toksin (verotoksin) ili enterohemoragijske *E. coli* su važan uzročnik alimentarnih toksoinfekcija i teških i potencijalno letalnih bolesti kao što su hemoragični kolitis i hemolitičko uremički sindrom. STEC/VTEC izlučuju dva moćna citotoksina Stx1/VT1 i Stx2/VT2. STEC obično uz citotoksine imaju i druge čimbenike virulencije, od kojih je najvažniji intimin odgovoran za adheziju bakterije na enterocit. Intiminskom ekspresijom upravlja gen *eae* i u do sada poznatim enterohemoragičnim serotipovima (O157:H7, O26:H11) koji su uzrokovali relevantne epidemije i predstavljali javno-zdravstveni problem uvijek je bila potvrđena nazočnost *eae* gena [1, 10, 11].

Osvrt

No, u epidemiji O104:H4 prošle godine genotipizacijom soja je postalo razvidno da je nedostatak *eae* gena i posljedično intimina, kompenziran s pozitivnim AAF/1 (agregacijsko adherentnim fimbrija I) faktorom. Slični sojevi STEC O104:H21 i O113:H21 su izolirani u epidemijama 1996. i 2002. u SAD i Australiji. Do sada su svi sojevi *E. coli* koji produciraju ST/VT, a ne pripadaju klasičnom enterohemoragijskom soju O157:H7 klasificirani kao non-O157:H7. Prvi izolati datiraju iz 1975., a u Francuskoj i Kaliforniji su dokazani u bolesnika s hemoragičnim kolitisom [1, 12].

Incidencija O157 i non-O157 infekcija u SAD-u je 1,19 i 0,59/100 000 stanovnika, u EU 1,1 i 0,6/100 000 stanovnika. Oko 70 % STEC infekcija u SAD-u i oko 50 % u EU je uzrokovano serotipom O157:H7. Međutim, meta-analize laboratorijskih postupaka u detekciji stolice kod bolesnika s hemoragičnim kolitisom pokazuju da se u 95 % laboratorija stolica kultivira na O157:H7, a tek u 3 % se određuje Shiga toksin ili PCR kojim se identificira non O157:H7 serotip. Podaci iz različitih zemalja jasno ukazuju da je broj sporadičnih non-O157 slučajeva znatno veći nego broj u epidemijama. Isto tako se čini da je interhumani prijenos češći nego kod O157 [11, 13].

Ono što je zajedničko svim enterohemoragijskim *E. coli* je da su preživači glavni rezervoar, što je i logično jer dugo zadržavanje hrane u probavnom traktu pogoduje horizontalnom prijenosu genskog materijala između raznih sojeva *E. coli*. STEC sojevi su izolirani iz goveda, ovaca, koza, jelena i drugih domaćih i divljih životinja. STEC je izolirana i iz mesojeda, no vjerojatno se radi o prolaznom kliconoštvu stečenom konzumacijom kontaminirane vode ili hrane. Goveda su najvažniji izvor infekcije u ljudi (meso, mliječni proizvodi, fekalna kontami-

nacija). Ona nose različite serotipove *E. coli*, komezale i patogene. STEC nije patogen za odrasle preživace osim što kod goveda može biti uzrokom neonatalne dijareje teladi. Prevalencija STEC je izrazito varijabilna u goveda (0,4 – 74 %). Vjerojatan izvor infekcije je kontaminacija hrane i/ili vode fecesom zaraženih životinja. STEC O26 može preživjeti u gnoju 3 – 4 mjeseca, a na polju nagnenom stajskim gnojem i do godinu dana. Fekalije mogu kontaminirati meso tijekom klanja, biti isprane u izvor vode, kontaminirati voće i povrće tijekom gnojenja ili natapanja. Čovjek se dakle zarazi direktno u kontaktu sa životinjom ili indirektno kroz okoliš, hranu, vodu za piće ili u dodiru s vodom kontaminiranom fekalnim materijalom koji sadrži STEC [14, 15, 16].

U svibnju 2011. Njemačka je proglasila epidemiju hemolitičko uremičkog sindroma uzrokovanu STEC serotipa O104:H4. U periodu od početka svibnja do srpnja prijavljena su 852 bolesnika s hemolitičko uremičkim sindromom i 3469 s enterokolitisom, a u drugim zemljama 49 bolesnika s hemolitičko uremičkim sindromom i 76 s enterokolitisom. U epidemiji je umrlo 50 bolesnika. Izolacijom uzročnika potvrđeno je da se radi o STEC soju koji pripada serotipu O104:H4 sa čimbenicima virulencije tipičnima za enteroagregacijsku *E. coli*, ali i s nekoliko čimbenika virulencije tipičnim za ekstraintestinalnu patogenu *E. coli* (ExPEC) uključujući i stečenu rezistenciju na brojne antibiotike. Soj je izlučivao TEM-1 i CTX-M-15 beta laktamazu i bio rezistentan na ampicilin, koamoksiklav, piperacilin/sulbaktam, piperacilin/tazobaktam, cefuroksim, cefotaksim, ceftazidim, cefopodoksim, streptomycin, nalidiksičnu kiselinu, tetraciklin i trimetoprim/sulfametoksazol. Posjedovao je gene virulencije tipične za STEC/VTEC/EHEC: shigatoksin 2a, LPF STEC O26, sve tipične za EAEC, te *irp2*, *iha*, *aer* tipične za ExPEC [9, 13, 17, 18].

Epidemiološka istraživanja su konačno dovela do hipoteze da je izvor epidemije konzumacija klica fenu-greeka sa farmi za zdravu hranu, iako iz analiziranih sjemenki, uvezenih iz Egipta nije izolirana O104:H4 [19]. Analizom literature jasno je uočljiva povezanost između STEC epidemija i konzumacije kontaminiranog povrća, osobito raznih klica i zelene salate. Najveća STEC O157:H7 epidemija do danas se dogodila u Osaki (Sakai) 1996. nakon konzumacije klica rotkvice s više od 8 000 oboljelih [20]. Klasični soj EAEC ONT:H10 je 1993. bio uzročnikom velike epidemije s više od 2000 oboljelih također u Japanu nakon konzumacije svježih klica [21]. Za sada je još uvijek nejasno radi čega je letalitet kao i udio bolesnika s hemolitičko uremičkim sindromom bio tako visok u ovoj epidemiji.

Više od 80 % oboljelih su bili stariji od 17 godina, a 65 % oboljelih su bili ženskog spola. Kliničke osobitosti su bile visoka učestalost hemolitičko uremičkog sindroma (gotovo 25 %), s latentnim periodom između dijarealne bolesti i HUS-a od 7 dana. Bolesnici su bili većinom

afebrilni (83 %), bez abdominalnih kolika, a prezentirali su se kao dijarealna bolest s dizenteričkim stolicama u 91 % slučajeva. Leukocitoza (više od 10 000/μL) je zabilježena u 71 % oboljelih [13, 17, 22].

Do danas je epidemija STEC/EAAC O104:H4 u Njemačkoj najveća po broju bolesnika.

Preporuke

Što se tiče općih preporuka i zaključaka nužno je na prvom mjestu informirati opću populaciju o rizicima povezanim s nepravilnim pripremanjem i rukovanjem hranom. Meso, osobito mljeveno mora biti adekvatno termički obrađeno. Sve osobe koje rukuju s hranom moraju redovito i temeljito prati ruke prije i nakon svakog kontakta s obrokom. Pravilno pohranjivanje u hladnjaku radi izbjegavanja curenja mesa ili ribe na povrće. Povrće koje se jede sirovo ili u salati mora biti temeljito oprano. Jedino pasteurizirano mlijeko se može smatrati sigurnim za uporabu. Razumno je svježe klice smatrati hranom visokog rizika jer vlažni okoliš u kojem rastu predstavlja idealne uvjete za razmnožavanje bakterija kojima mogu biti kontaminirane.

Serotip O104:H4 vrlo je rijedak i do sada je zabilježeno samo nekoliko slučajeva bolesti u ljudi. Izolirani soj pokazuje kombinaciju čimbenika virulencije STEC/VTEC i enteroagregacijske *E. coli*. Komparacijom potpunog slijeda genoma izolata iz epidemije u Njemačkoj i izolata EAEC iz Afrike čini se da je afrički soj akvirirao gene za kodiranje Stx2a toksina i gena za antibiotsku rezistenciju [6].

Dijagnostika enterohemoragičnih *E. coli* počiva na izolaciji uzročnika na Hep-2 kulturi stanica, CVD432 DNA analizi (osjetljivost 89 %, specifičnost 99 %), određivanju ST/VT ELISA metodom. Serotipizacija može biti otežana radi autoaglutinacije samih bakterija.

Antimikrobna terapija nije indicirana, temeljem iskustva ostaje liječenje dijarealne bolesti nadoknadom tekućine i korekcijom elektrolita, kod bolesnika s hemolitičkom uremičkom sindromom plazmafereza uz suportivno liječenje intenzivnog tipa. Ako je antimikrobna terapija empirijski započeta treba je odmah ukinuti. Terapija antimotilitetnim agensima usporava migratorne motorne komplekse i olakšava adherenciju *E. coli* na receptorska mjesta na enterocitima.

Zaključak

Epidemiološki nadzor nad STEC sojevima (ne samo O157:H7) se mora pojačati s fokusom na dokazivanje Shiga toksina i u sporadičnim slučajevima hemoragičnog kolitisa. Ubrzavanje dijagnostike kao i ranije prepoznavanje epidemije omogućuje uklanjanje potencijalno kontaminirane hrane prije konzumacije. Iako je kliconoštvo

relativno kratko (8 dana) djeca mogu biti kliconoše do 3 tjedna, odgovarajući higijenski nadzor može spriječiti interhumani prijenos.

Autori izjavljuju da nisu u sukobu interesa.

Authors declare no conflict of interest.

Literatura

- [1] Beutin L, Krause G, Zimmermann S, Kaulfuss S, Gleier K. Characterization of Shiga toxin producing *Escherichia coli* strains isolated from human patients in Germany over a 3-year period. *J Clin Microbiol* 2004; 42: 1099–1108.
- [2] Blanco M, Blanco JE, Dhahi G, i sur. Typing of intimin(*eae*) genes from enteropathogenic *Escherichia coli* (EPEC) isolated from children with diarrhoea in Montevideo, Uruguay: identification of two novel intimin variants (muB and xiR/beta2B). *J Med Microbiol* 2006; 55: 1165–1174.
- [3] Gyles CL. Shiga toxin producing *Escherichia coli*: an overview. *J Anim Sci* 2007; 85(13 Suppl): E45–62.
- [4] Piva IC, Pereira AL, Ferraz LR, i sur. Virulence markers of enteroaggregative *Escherichia coli* isolated from children and adults with diarrhea in Brasilia, Brazil. *J Clin Microbiol* 2003; 41: 1827–1832.
- [5] Chattaway MA, Dallman T, Okeke IN, Wain J. Enteroaggregative *E. coli* O104 from an outbreak of HUS in Germany 2011, could it happen again? *J Infect Dev Ctries* 2011; 5: 425–36.
- [6] Rasko DA, Webster DR, Sahl JW, i sur. Origins of *E. coli* strain causing an outbreak of hemolytic-Uremic syndrome in Germany. *N Engl J Med* 2011; 365: 709–717.
- [7] Nielsen EM, Scheutz F, Torpdahl M. Continuous surveillance of Shiga toxin producing *Escherichia coli* infections by pulse-field gel electrophoresis shows that most infections are sporadic. *Foodborne Pathog Dis* 2006; 3: 81–87.
- [8] Kim J, Oh K, Jeon S, i sur. *Escherichia coli* O104:H4 from 2011 European outbreak and strain from South Korea. *Emerg Infect Dis* 2011; 17: 1755–1756.
- [9] Scheutz F, Moller Nielsen E, i sur. Characteristics of enteroaggregative Shigatoxin/verotoxin-producing *Escherichia coli* O104:H4 strain causing the outbreak of haemolytic uraemic syndrome in Germany, May to June 2011. *Euro Surveill* 2011; 16(24), pii 19889.
- [10] Schmidt H, Knop C, Franke S, Aleksic S, Heesemann J, Karch H. Development of PCR for screening of enteroaggregative *Escherichia coli*. *J Clin Microbiol* 1995; 33: 701–705.
- [11] Kaspar C, Doyle ME, Arceher J. FRI Food Safety Review: Non-O157:H7 Shiga Toxin-Producing *E. coli* from Meat and Non-Meat Sources. Food Research Institute, UW-Madison, Dec. 2009/April 2010 Available at: http://fri.wisc.edu/docs/pdf/FRI_Brief_NonO157STEC_4_10.pdf
- [12] Karmali MA, Mascarenhas M, Shen S, i sur. Association of Genomic O island 122 of *Escherichia coli* EDL 933 with verocytotoxin producing *Escherichia coli* seropathotypes that are linked to epidemic and/or serious disease. *J Clin Microbiol* 2003; 41: 4930–4940.
- [13] European Centre for Disease Prevention and Control and European Food Safety Authority. Shiga toxin/verotoxin producing

- Escherichia coli* in humans, food and animals in the EU/EEA with special reference to the German outbreak strain STEC O104. Technical report. Stockholm: ECDC; 2011.
- [14] Aidar-Ugrinovich L, Blanco J, Blanco M, i sur. Serotypes, virulence genes, and intimin types of Shiga toxin producing *Escherichia coli* (STEC) and enteropathogenic *E. coli* (EPEC) isolated from calves in Sao Paulo, Brazil. *J Food Microbiol* 2007; 115: 297–306.
- [15] Alonso S, Mora A, Blanco M, i sur. Fecal carriage of *Escherichia coli* O157:H7 and carcass contamination in cattle at slaughter in northern Italy. *Int Microbiol* 2007; 10: 109–116.
- [16] Friesema IH, VAN DE Kasstele J, DE Jager CM, Heuvelink AE, VAN Pelt W. Geographical association between livestock density and human Shiga toxin producing *Escherichia coli* O157 infections. *Epidemiol Infect* 2011; 8: 1–7.
- [17] Frank C, Werber D, Cramer JP, i sur. Epidemic profile of Shiga toxin producing *Escherichia coli* O104:H4 outbreak in Germany – Preliminary Report. *N Engl J Med* 2011; 365: 1771–1780.
- [18] Denamur E. The 2011 Shiga toxin producing *Escherichia coli* O104:H4 German outbreak: a lesson in genomic plasticity. *Clin Microbiol Infect* 2011; 17: 1124–1125.
- [19] European Food Safety Authority. Tracing seeds, in particular fenugreek seeds, in relation to the Shiga toxin producing *E. coli* (STEC) O104:H4 2011 outbreaks in Germany and France. 2011. <http://www.efsa.europa.eu/en/supporting/doc/176e.pdf>
- [20] Michino H, Araki K, Minami S, i sur. Massive outbreak of *Escherichia coli* O157:H7 infection in schoolchildren in Sakai City, Japan, associated with consumption of white radish sprouts. *Am J Epidemiol* 1999; 150: 787–796.
- [21] Itoh Y, Nagano I, Kunishima M, Ezaki T. Laboratory investigation of enteroaggregative *Escherichia coli* O untypeable:H10 associated with a massive outbreak of gastrointestinal illness. *J Clin Microbiol* 1997; 35: 2546–2550.
- [22] Scavia G, Morabito S, Tozzoli R, i sur. Similarity of Shiga toxin producing *Escherichia coli* O104:H4 strains from Italy and Germany. *Emerg Infect Dis* 2011; 17: 1957–1958.